

Program péče o vlka obecného v České republice

Presumpce je přirozená a původní choroba. Člověk je nejbídnější, nejslabší a přesto nejpyšnější ze všech tvorů. Svou domýšlivostí je ve své představitivosti rovný Bohu, přisuzuje si boží schopnosti a vyzdvihuje se nad všechny ostatní tvory. Ostatním tvorům pak přiděluje schopnosti, které se mu zdají vyhovující.
Montaigne (The Defense of Raymond Sebond)

K dramatickému snížení početnosti vlka obecného (*Canis lupus*) v českých zemích došlo v první polovině 18. století a od této doby se dá sledovat i postupné úplné vymizení druhu. Za Marie Terezie již byli vlci vzácní. V r. 1747 byl uloven poslední vlk v Novohradských horách, v r. 1750 poslední vlk v Brdech, v r. 1756 byli uloveni dva poslední vlci na panství Vimperk. Nejdéle zůstali díky odlehlosti na panství Krumlov, a to až do r. 1795.

V 19. století býval vlk loven v Čechách jen zcela výjimečně (např. 1825 na Doupovsku, 1837 u Opočna, 1842 a 1866 v Jizerských horách, 1861 v Krkonoších, 1874 u Vimperku). Mnohdy šlo patrně o potulné jedince. Poslední vlci v Čechách byli zabiti na Šumavě v letech 1874 a 1891, v obou případech migrující jedinci.

Jiná situace panovala na Moravě a zvláště v Beskydech, kde se vlk v 19. století vyskytoval mnohem častěji – v letech 1815–51 uloveno 38 jedinců a po r. 1852 ještě nejméně další tři. Poslední historické zástřely na Moravě jsou známy z r. 1907 z revíru Kouty v Jeseníkách, z r. 1908 od Zábřehu a v r. 1914 z lokality Černý Grůň u Jablunkova.

První poválečný údaj o výskytu vlka na území České republiky se objevil v r. 1947 na severní Moravě, v oblasti Starého Města pod Sněžníkem. Další doložené záznamy z let 1963 a 1965 pocházejí ze Štáblovic na Opavsku a z Kunčic na Králickém Sněžníku. K výraznému zvýšení počtu dokladů o zástřelu, výskytu a pozorování vlka do-

šlo v průběhu 70. let. Migrující jedinci se objevili na Šumavě (1976), v Krkonoších (1977), na Rakovnicku (1988), v Krušných horách (2002). Pozorování a zástřely známe také z Hrubého Jeseníku, Králického Sněžníku a Bílých Karpat.

Migrace karpatské populace vlků ze Slovenska a Polska vedla k tomu, že se v příhraničním regionu v chráněné krajinné oblasti Beskydy od r. 1995 vyskytovala pravidelně skupina, která dávala naději na vznik životaschopné, rozmnožující se subpopulace. V r. 2008 je podle pozorování a nálezů pobytových stop odhadován počet v CHKO na 7 vlků. V letech 2003–12 na základě systematického monitorování byl však výskyt v CHKO Beskydy a navazujícím území na Slovensku vyhodnocen jako extrémně vzácný. Od r. 2012 je zde vlk na snímcích z fotopastí opět zachycen každoročně.

Od r. 2017 se pohybuje sporadicky několik jedinců v Bílých Karpatech. Na jaře 2018 byl prokázán výskyt nové „karpatské“ smečky v oblasti Beskyd a v r. 2019

bylo u ní potvrzeno rozmnožování – první doložené v této oblasti od doby návratu vlků v 90. letech.

Současný výskyt druhu v ČR je spojen především se středoevropskou nížinnou populací. Vlci z oblasti severovýchodního Polska rekolonizovali západní Polsko a východní Německo. Od r. 2000 se pravidelně rozmnožují na území německé Lužice, odkud se začali dále šířit. Poslední celkově vyhodnocený monitoring v sezoně 2018–19 potvrdil v Německu existenci 105 smeček, 27 párů a 12 teritoriálních jedinců, a ve 100 případech také rozmnožování.

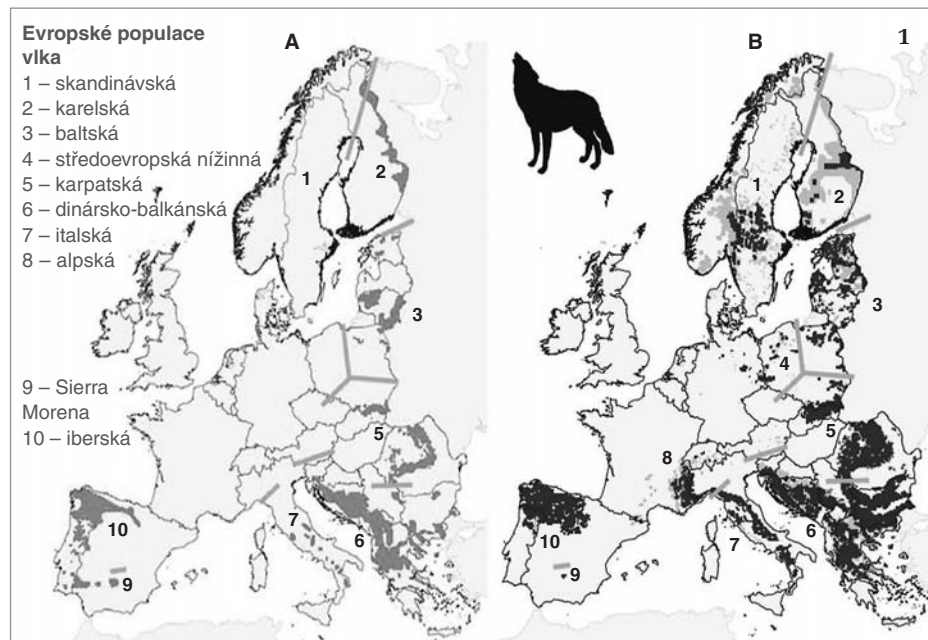
První zprávy o možnosti příchodu vlka z Horní Lužice na české území pocházejí z r. 2012, kdy byl v blízkosti naší hranice poprvé fotopastí zachycen. Věrohodná pozorování máme i z Krkonoš (2011) nebo z Broumova (2013), kdy už také existoval doklad o jeho přítomnosti v oblasti Ralska. V r. 2014 byl v Ralsku prokázán výskyt dvou dospělých a tří mladých vlků. Došlo tak k etablování první smečky v oblasti Čech a od té doby je reprodukce této smečky zaznamenávána každoročně.

Na podzim 2015 se na Broumovsku usadil vlčí pár, který hned následující rok vyvedl nejméně dvě mláďata. Rozmnožování této smečky v česko-polském příhraničí bylo zjištěno i v dalších letech. Z údajů z fotopastí byla v r. 2017 zaregistrována tři vlčata a r. 2018 čtyři. Další oblastí v Čechách, kde je opakovaně hlášen výskyt vlků, je Šluknovský výběžek, kde byly nedávno rovněž nalezeny doklady o rozmnožování. Od r. 2015 jsou vlci pravidelně pozorováni i na Šumavě, v Pošumaví, Novohradských horách, v Českém lese, Krušných horách, Českém Švýcarsku, v Jizerských horách, Krkonoších nebo Jeseníkách.

V r. 2017 byla prokázána existence smečky v centrální části Šumavy (ta souvisí s další evropskou populací – alpskou). Záznamy vlků jsou postupně hlášeny i z dalších míst ČR. V r. 2018 byl potvrzen výskyt v Lužických horách, resp. národním parku České Švýcarsko, a reprodukce na Třeboňsku.

Program péče jako reakce na rozšíření vlka obecného

Návrat celoevropsky přísně chráněného vlka do naší krajiny s sebou v posledních dvou letech přináší řadu nejasností a konfliktů. Dochází zejména ke škodám na hospodářských zvířatech, ale i k obavám

1 Rozšíření vlka obecného (*Canis lupus*) v Evropě v letech 1950–70 (A) a v r. 2011 (B). Tmavá barva vyznačuje oblasti s trvalým a světlá s občasným výskytem. Upraveno podle: G. Chapron a kol. (2014)

2 Mládě vlka obecného na Broumovsku. Foto M. Kutal

3 Vlk na snímku z fotopasti v chráněné krajinné oblasti Kokořínsko – Máchův kraj. Foto: Databáze Hnutí DUHA

4 Výskyt vlka obecného v období od 1. května 2018 do 30. dubna 2019. Nejsou zobrazena ojedinělá pozorování jedinců. Mapový podklad Open Database License, zdroje dat: Hnutí Duha, Česká zemědělská univerzita a projekt Objektivní akceptace vlka v člověkem pozměněné přeshraniční krajině (OWAD), Association for Nature „Wolf“ (Polsko), národní park Šumava a NP Bayerischer Wald, Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky, Univerzita veterinární medicíny ve Vídni, Univerzita Karlova, CEwolf konsorcium, Mendelova univerzita v Brně (2020)

veřejnosti z případného napadení těmito šelmami. Systematickou reakcí na rozšíření vlčí populace v ČR umožní nová strategie resortu životního prostředí Program péče o vlka obecného. Ten je souborem opatření směřujících k omezení vzniku škod na hospodářských zvířatech a snížení výskytu dalších konfliktů, které s přítomností tohoto druhu v naší krajině souvisejí, včetně budoucího stanovení tzv. příznivého stavu populace a stanovení jednotného postupu příslušných orgánů při nestandardním chování vlka. Program péče připravilo Ministerstvo životního prostředí (MŽP) spolu s Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR, odborníky a vědci z univerzit a dalších institucí. Již v průběhu zpracování byl program konzultován se zástupci chovatelských svazů, Českomoravské myslivecké jednoty a také Ministerstva zemědělství (MZe), řadu konkrétních návrhů a připomínek se podařilo zapracovat. Aktualizace programu péče proběhne za dva roky.

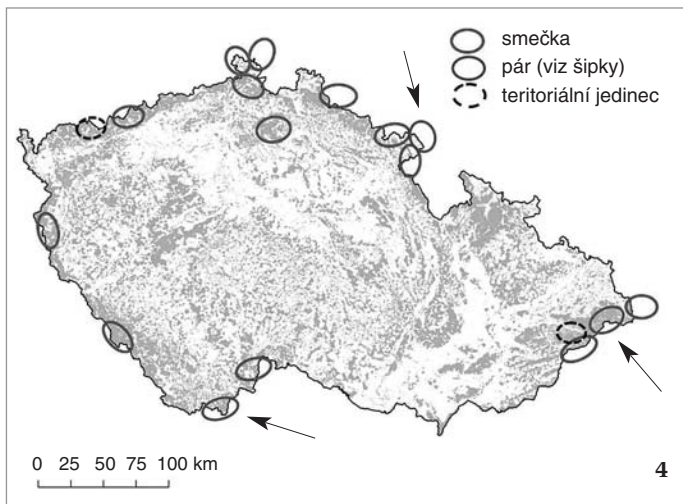
Vlci se u nás ještě před 7 lety nerozmnožovali a vyskytovali se jen v oblasti Beskyd při hranici se Slovenskem, kam zasahuje západní okraj karpatské populace tohoto druhu. Jak jsme uvedli výše, v posledních letech se k nám však šíří jedinci hlavně

z tzv. středoevropské nížinné populace, ze sousedního Německa a západního Polska. Návrat vlka do krajiny, kde byl před bezmála 200 lety vyhuben, s sebou přináší některé nejasnosti a konflikty. Vlk je prakticky na celém kontinentě druhem chráněným evropskou legislativou a program péče tuto ochranu nemění ani měnit nemůže – nejde tedy o legislativní normu, ale o managementový plán (plán přístupu), jehož jednotlivá opatření bude MŽP nyní naplňovat ve spolupráci s příslušnými orgány ochrany přírody a také s MZe, chovatelskými organizacemi, myslivci a dalšími hospodáři v krajině.

Program péče je strategický dokument, který určuje základní kroky potřebné pro prevenci a řešení konfliktů souvisejících s výskytem a rozvojem populace vlka. Ministerstvo už v souladu s tímto programem pracuje na legislativních změnách v oblasti náhrad škod s cílem zjednodušit poskytování náhrad dotčeným subjektům a usnadnit související administrativu. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR se pak zabývá přípravou podkladů, jakými jsou specifikace účinných opatření k ochraně stád nebo „manuál“ postupu pro případy výskytu problematických vlčích jedinců.

Tab. 1 Výše vyplacených náhrad škod způsobených vlkem obecným v letech 2002–19 na našem území (stav k listopadu 2019). Zdroj: Ministerstvo financí ČR

Rok	Vyplaceno [Kč]
2002	9 000
2003	48 000
2004	203 000
2005	45 000
2006	15 000
2007	35 000
2008	63 000
2009	11 000
2010	9 100
2011	66 025
2012	17 140
2013	34 300
2014	98 861
2015	102 458
2016	293 189
2017	788 089
2018	1 554 336
2019	4 648 269

V programu péče je také zakotven úkol ve spolupráci s Německem a Polskem (resp. v oblasti Karpat se Slovenskem) stanovit velikost populace (a odpovídající podíl z hlediska území ČR), při jejímž dosažení může ČR společně s okolními státy začít jednat s Evropskou komisí o úpravě evropské legislativy a stanovení případných kvót pro lov vlka. Konkrétní cílové počty vlků zatím nejsou stanoveny ani v okolních státech (jako je třeba Sasko, kde se vlčí populace rozvíjejí od r. 2000 a první program péče byl přijat v r. 2009) a jednou z mála zemí v rámci Evropské unie, která uvádí konkrétní hodnotu „životaschopné populace“ pro své území (nikoli limitního stavu), je Francie. Jde však o zemi, kde se vývoj populace vlka obecného řeší již řadu let a tento údaj je součástí až nejnovějšího, v pořadí již třetího managementového plánu z r. 2018.

Pokud jde o stanovení konkrétní hodnoty příznivého stavu druhu z hlediska ochrany, je v případě velkých šelem a jejich přeshraničních populací ze strany Evropské komise doporučeno (v rámci metodického dokumentu Guidelines on population level management plans for large carnivores) nevztahovat tyto hodnoty pouze k území jednoho státu, kde by vzhledem k nízké populační hustotě šelem nemuselo být ani realistické příznivého stavu dosáhnout, ale k populaci jako celku. Je zřejmé, že zejména středoevropská nížinná populace vlka vykazuje dlouhodobě rostoucí trend, nicméně konkrétní hodnoty příznivého stavu druhu (a případného podílu odpovídajícího velikosti území ČR) je nezbytné stanovit ve spolupráci se sousedními státy. Proto nebylo možné nyní tento údaj začlenit do textu programu. Jde ale o jedno z prioritních opatření hned na počátku jeho naplňování. Má-li být moment dosažení příznivého stavu druhu z hlediska ochrany podnětem pro výše zmíněnou iniciativu směřující ke změně v právním režimu ochrany vlka, je klíčové, aby byly k dispozici kvalitní a odborně podložené údaje, které nebudou žádným z aktérů zpochybňovány, a současně byla, pokud možno, shoda na společném postupu se sousedními státy, sdílejícími tutéž populaci.

Součástí programu je i opatření, které by mělo reagovat na situaci, kdy se některý vlk chová nestandardně. Takové chování je třeba řádně vyhodnotit a jedince

s narušeným, problémovým chováním, u něhož by hrozilo např. ohrožení bezpečnosti člověka, z přírody odstranit. Postup eliminace je možný pouze na základě výjimky podle zákona o ochraně přírody a krajiny (a příslušné evropské legislativy). Program péče ukládá stanovit detailní postup v těchto případech, a to až do úrovně faktického provedení, kterého se bude účastnit jak státní správa v oblasti ochrany přírody a myslivosti, tak konkrétní uživatelé honiteb. V případě stanovení podmínek a způsobu odstranění problémových jedinců vlka musejí být obdobně obecně zřejmé výchozí podmínky (důvody a podmínky pro možné povolení výjimky). Je nutné přesně stanovit, jakým způsobem k hodnocení naplnění zákonem daných důvodů a podmínek přistupovat, tedy metodicky upřesnit postup pro orgány ochrany přírody při povolování výjimek, a současně vyjasnit, jak bude uvedený postup prakticky probíhat. Zde je klíčová vzájemná spolupráce mezi ministerstvy životního prostředí a zemědělství, resp. mezi orgány ochrany přírody, myslivci

i dalšími odborníky a jejich vzájemné porozumění legislativním podmínkám a požadavkům (nejen zákonu o ochraně přírody a krajiny, ale i zákonu o myslivosti, případně dalším dotčeným předpisům), i praktickým možnostem a okolnostem řešení.

Nejzávažnějším problémem výskytu vlka v krajině jsou škody, k nimž dochází na hospodářských zvířatech. Mezi hlavní cíle Programu péče o vlka obecného proto patří zejména zajištění fungujícího systému pro poskytování finanční podpory na realizaci preventivních opatření na ochranu stád a zlepšení postupu šetření a vyplácení náhrad vzniklých škod. Významná je také kvalitní informovanost laické i odborné veřejnosti, např. zabezpečení potřebného monitorování a sběru dat, jejich sdílení mezi zainteresovanými subjekty (orgány státní správy, chovateli, myslivci).

Jedním z důležitých témat programu je již zmíněné financování preventivních opatření. V současné době je lze hradit z Operačního programu Životní prostředí. Jde však o komplikovaný a administrativ-

ně náročný nástroj. Proto je třeba usilovat o co neefektivnější nastavení podmínek podpory tak, aby byla pro chovatele co nejdostupnější. Logicky by nevhodnějším řešením bylo provázání se systémem ostatních podpor v oblasti zemědělství, zatím se k tomuto návrhu ale MZe nepřiklonilo. Na místě je o věci dále diskutovat a hledat alternativní řešení.

Programy péče jsou přijímány zpravidla na období 10 let, v případě vlka však MŽP počítá s jeho aktualizací v kratším termínu, a to již za dva roky. Do této doby by měla být realizována některá významná opatření, např. stanovení velikosti populace (podle požadavků evropských předpisů) nebo nastavení podmínek podpory zavádění opatření k ochraně stád v programovém období 2021–27.

Seznam použité literatury uveden na webové stránce Živy.

Marcela a Jan Plesníkoví

ZAUJALO NÁS

Virtuální realita potvrzuje kladný vliv zeleně na psychické zdraví

Když v r. 1984 uveřejnil mladý americký vědec Roger Ulrich výsledky svého výzkumu, mnoho nejen jeho kolegů jim nevěřilo, a to přesto, že pokus probíhal za předem daných přísných podmínek, přinesl kvantifikovatelné výstupy a byl uveřejněn v prestižním recenzovaném vědeckém časopise Science. Rozbor lékařských zpráv pacientů po operaci žlučníku ve věku 20–69 let uskutečněný R. Ulrichem totiž ukázal, že pacienti shlížející z okna na listnaté stromy v předměstské nemocnici v americké Pensylvánii se uzdravovali o den dříve, potřebovali méně léků na tišení bolesti a měli méně pooperačních problémů než nemocní s výhledem na cihlovou zeď. Od té doby byly uveřejněny četné studie o dopadu zeleně na lidskou psychiku realizované na velkém vzorku obyvatel, prováděné delší dobu a zaměřené na co nejširší spektrum osob. Dané problematice se věnuje hned několik vědeckých časopisů. Zmiňovaný Ulrichův článek byl až dosud citován jinými vědci více než tisíckrát.

Opakovaně se potvrdilo, že parky, městské lesy, zahrady, dvory se zelení a další zelené plochy v sídlech snižují stres, depresi a pocit úzkosti a smutku a omezují příliš impulzivní jednání, zlepšují smyslové vnímání, paměť, pozornost, schopnost se soustředit a logické myšlení, a to i u hyperaktivních dětí, a urychlují zotavování se ze stresu. Pouhý pohled do zeleně nejenže podporuje rekonvalescenci pacientů, ale zvyšuje potěšení z práce a naopak snižuje pracovní vypětí. Městské zelené plochy, zejména parky, umožňují lidem se setkávat, a tím v nich omezují pocit osamělosti. Pozitivní vliv oknem zprostředkovaného

vnímání zeleně byl zjištěn jak v nemocnicích, tak ve školách, na úřadech, v činžovních domech, nebo dokonce věznicích.

Vědci vedení Huang Qiuyunem, působícím současně na Univerzitě Čchig-chua v Pekingu a ve Švýcarském federálním ústavu pro výzkum lesa, sněhu a krajiny v Birmensdorfu, se rozhodli využít při výzkumu působení zeleně na psychické zdraví moderní techniku, konkrétně virtuální realitu. U 89 zdravých posluchaček a posluchačů pekingské univerzity vyvolali stres tím, že je nechali řešit za poslechu hlasité hudby po dobu pěti minut matematický test (sic!). Poté je náhodně rozdělili do tří skupin. V každé byli účastníci vystaveni desetiminutové virtuální

realitě simulující tři typy městského prostředí: trávník, porost stromů a beton. V průběhu experimentu, ale i před jeho zahájením měřili výzkumníci u pokusných osob vodivost kůže, která v důsledku kožně-galvanické reakce odpovídá na stresový podnět. Mimochodem, popsáný jev se stal jedním z principů, na nichž pracuje detektor lži. Před a po využití virtuální reality stejně jako po umělé vyvolaném stresu studenti sami hodnotili své emoce prostřednictvím stupnice PANAS – škály pozitivní a negativní afektivity. Zatímco pozitivní afektivitu charakterizuje prožívání příjemných emocí a nálad, negativní zahrnuje nepříjemné pocity různé intenzity.

Analýza získaných údajů prokázala, že nejpozitivněji působila na účastníky virtuální realita znázorňující trávník. V druhé části, kdy studenti vnímali virtuální realitu, u nich vědci zaznamenali slabší příznaky stresu, pokud sledovali zprostředkovaný obraz jak trávníku, tak stromů. Představa betonového prostředí vyvolávala příjemné pocity nejméně.

Výsledky jsou v souladu s Ulrichovou teorií, že naše reakce na prostředí vznikly v průběhu evoluce a nezískali jsme je učním. Kladné působení dřevin a další vegetace v lidských sídlech na psychické zdraví obyvatel nemusí být vždy zprostředkováno zvýšeným pohybem v zelených plochách, ale přímým snížením koncentrace stresového hormonu kortizolu prostřednictvím části mozku hrající klíčovou úlohu při vytváření a uchování paměťových stop souvisejících s emocionálními prožitky – amygdaly. Autoři studie současně zdůrazňují, že jejich zjištění může být využito v urbánním plánování.

[Landscape and Urban Planning 2020, 193: 103654]

1 Pásky zeleně ve městech pohlcují hluk, podporují proudění vzduchu, působí proti efektu tepelného ostrova a zachycují prach a některé kontaminanty, např. olovo. Foto J. Plesník

